

A. MERČAITIS

EUROPOS SOCIALISTINIŲ ŠALIŲ DEMOGRAFINĖ POLITIKA

Valstybės socialinės-ekonominės politikos sudėtinė dalis yra demografinė (gyventojų) politika, apimanti sistemą priemonių, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai veikia gyventojų judėjimo¹ procesą. Nuo bendros demografinės situacijos vienoje ar kitoje šalyje priklauso ir skirtinga demografinė politika. Pavyzdžiui, nemaža besivystančių šalių gimimų skaičių stengiasi sumažinti, o daugelis Europos šalių siekia priešingo tikslo — padidinti gimstamumą.

Socialistinėse Europos šalyse gimstamumas jau daug metų mažėja. Mirtingumas pokario metais čia taip pat mažėjo, bet septintajame dešimtmetyje — stabilizavosi, o pastaraisiais metais — padidėjo. Vadinas, pastaraisiais metais sumažėjo ir bendras natūraliojo prieaugio lygis, kuris didžiausia dalimi nulemia bendrą gyventojų skaičiaus kitimą, nes užsienio migracija socialistinėms šalims neturi didesnės reikšmės. Natūraliojo prieaugio lygio kitimą socialistinėse šalyse matome iš šių duomenų:

1 lentelė²

*Natūralusis gyventojų prieaugis Europos socialistinėse šalyse 1950—1969 metais
(1000-čiui gyventojų)*

Šalis	1950 m.	1960 m.	1969 m.
TSRs	17,0	17,8	8,9
Bulgarija	15,0	9,7	7,4
Čekoslovakija	11,8	6,7	4,3
Lenkija	19,1	15,0	8,2
Rumunija	13,8	10,4	13,2
Vengrija	9,5	4,5	3,7
VDR	4,6	3,4	—0,3

Taigi mažiausias natūraliojo prieaugio lygis yra Vokietijos Demokratinėje Respublikoje, Vengrijoje ir Čekoslovakijoje, didžiausias — Rumu-

¹ Gyventojų judėjimu vadinamas tiek natūralusis gyventojų kitimas (gimimai, mirimai, santuokos, ištuokos), tiek ir migracija.

² Lentelė sudaryta pagal «Народное хозяйство СССР в 1969 году», М., 1970, стр. 138 ir „Statistisches Praxis“, 1972, Nr. 2, S. 96.

nijoje, Tarybų Sąjungoje ir Lenkijoje. Lygindami 1950—1970 metus, pastebėsime, kad daugiausia gyventojų priaugo Tarybų Sąjungoje (35%), Lenkijoje (31%), Rumunijoje (24%), mažiau — Bulgarijoje (17%), Čekoslovakijoje (17%), Vengrijoje (11%), o Vokietijos Demokratinėje Respublikoje per šį laikotarpį gyventojų skaičius net sumažėjo 7%³.

Nors daugelyje Europos socialistinių šalių gyventojų skaičius didėja, tačiau didėjimo tempas yra aiškiai nepakankamas. Todėl atsiranda nepageidautini reiškiniai: mažėja darbingo ir didėja senyvo amžiaus gyventojų dalis. Jei šeštojo dešimtmečio pradžioje senesnių kaip 60 metų gyventojų dalis Europos socialistinėse šalyse sudarė apie 10% (išskyrus VDR, kur 1950 metais ji siekė 16%) bendrojo gyventojų skaičiaus, tai dabar ji gerokai išaugo: Bulgarijoje ji sudaro apie 15%, Vengrijoje — apie 16%, Rumunijoje — 13%, TSRS — 12%, o VDR — net 22% bendrojo gyventojų skaičiaus⁴. Be VDR, kur dėl karo susidarė specifinės sąlygos, gyventojų senėjimą labai ryškiai pastebime Čekoslovakijoje. Čia nuo 1961 metų gyventojų surašymo iki naujo gyventojų surašymo 1970 metais vaikų iki 15 metų amžiaus sumažėjo 427 tūkst. (—10,8%), o gyventojų, sulaukusių 60 ir daugiau metų, išaugo 556 tūkst. (+29,5%)⁵. Prie senėjimo tam tikru mastu prisidėjo ir užsienio migracija, kurios saldo pastaraisiais metais yra neigiamas. Čekoslovakijos gyventojų senėjimas labai ryškiai pastebimas, imant stambias amžiaus grupes:

2 lentelė⁶

Čekoslovakijos gyventojų sudėtis pagal amžių (procentais)

Metai	Amžiaus grupės		
	0—14	15—59	60 +
1961	25,4	59,7	14,9
1965	23,3	60,4	16,3
1968	22,0	60,7	17,3
1969	21,6	60,7	17,7
1970	21,2	60,4	18,4

Šis procesas sąlygoja ne tik darbo resursus: didėja darbingų gyventojų „apkrovimas“ išlaikytiniais, mažėja mokinių skaičius, didėja socialinio aprūpinimo išlaidos, atsiranda naujų prekybos, kapitalinės statybos, sveikatos apsaugos ir kitokių problemų. Todėl socialistinės šalys, o ypač tos, kurių natūralusis gyventojų prieaugis labai mažas, įvairiomis priemonėmis stengiasi padidinti gimstamumą.

³ „Demografie“, 1972, č. 1, str. 88.

⁴ Ten pat.

⁵ Federální statistický úřad. Předběžné výsledky sčítání lidu, domů a bytů k. 1. prosinci 1970 v ČSSR. I Díl Praha, 1971, str. 9.

⁶ Lentelė sudaryta pagal „Svět hospodařství“ 1971 m. numerius.

Gimimų skaičius žymia dalimi priklauso nuo gyventojų sudėties pagal amžių, tačiau daugelyje Europos socialistinių šalių gimimų lygis mažėja dėl to, kad moterys apskritai gimdo mažiau vaikų, t. y., kad mažėja vaisingumas. Pavyzdžiui, 1960—1961 metais Tarybų Sąjungoje specialusis gimimų koeficientas⁷ buvo 90,6⁸, o 1969—1970 metais — jau 65,7⁹, 1955 metais Lenkijoje jis buvo lygus 110, o 1968 metais — tik 64, Čekoslovakijoje nuo 76 1955 metais sumažėjo iki 60 1968 metais, o Vengrijoje per tą patį laikotarpį sumažėjo nuo 83 iki 59¹⁰.

Kokios yra vaisingumo mažėjimo priežastys, kaip jas reikia vertinti? Dabartinėje visuomenėje šeimos dydis yra planuojamas, todėl svarbu žinoti tas socialines ekonomines priežastis ir sąlygas, nuo kurių priklauso tėvų apsisprendimas. Esminiais socialiniais ekonominiais veiksniais, sąlygojančiais šeimos dydį, socialistinių šalių demografai laiko moterų užimtumą, butų sąlygas, pragyvenimo bei išsimokslinimo lygį ir kt. Žinoma, tam reikia ir kai kurių kitų prielaidų, visų pirma galimybės reguliuoti gimstamumą (tam tarnauja abortai, įvairios apsisaugojimo priemonės).

Socialistinėse šalyse moterys tapo lygiateisiais visuomenės nariais, tačiau labai padidėjo jų užimtumas: po karo labai trūko vyrų darbo jėgos, kurią galėjo kompensuoti tik moterys; kita vertus, noras greičiau pakelti pragyvenimo lygį didina moterų užimtumą ir dabar. Antai 1950—1970 metais bendrame darbininkų ir tarnautojų skaičiuje moterų padidėjo: Bulgarijoje nuo 25 iki 42%, Čekoslovakijoje nuo 38 iki 46%, Lenkijoje nuo 29 iki 40%, Rumunijoje nuo 24 iki 30%, Tarybų Sąjungoje nuo 47 iki 51%, VDR nuo 33 iki 49%, Vengrijoje nuo 30 iki 43%¹¹.

Kai moterų vaisingumas didžiausias (20—24 metai), didžiausias ir moterų užimtumas, kuris gerokai trukdo plėsti šeimas. Ši kliūtis pasidarė ypač didelė ten, kur nebuvo pakankamai rūpinamasi vaikų darželiais ir lopšeliais bei kitomis prielaidomis, mažinančiomis namų darbus. Pavyzdžiui, net VDR, kur gyventojai vaikų lopšeliais ir darželiais aprūpinti bene geriausiai, sąlygos dar nėra pakankamos. 1970 metais 100-ai vaikų iki 3 metų VDR teko 25,6 vietos vaikų lopšeliuose ir 100-ai vaikų nuo 3 iki 6 metų amžiaus teko 59,7 vietos vaikų darželiuose¹². Kitaip tariant, lopšelius galėjo lankyti tik kas ketvirtas vaikas, o darželius — kas ant-

⁷ Gimusiųjų skaičius, kuris tenka 1000-čiui 15—49 metų amžiaus moterų. Šis koeficientas ir išreiškia vaisingumą.

⁸ Народное хозяйство СССР в 1967 году, М., 1968, стр. 38.

⁹ «Вестник статистики», 1971, № 12, стр. 75.

¹⁰ Gospodarka Polski na tle wybranych krajów europejskich, Warszawa, 1971, str. 6.

¹¹ „Demografie“, 1972, č. 1, str. 89.

¹² Współczesne problemy polityki ludnościowej. Konferencja naukowa, Jadwisin, 15—18.III.1972.

ras. Kitose socialistinėse šalyse aprūpinimo vaikų lopšeliais ir darželiais lygis dar žemesnis.

Gimstamumas yra susijęs ir su butų problema. Ji aktuali ne tik toms šalims, kuriose butų fondas ypač nukentėjo per antrąją pasaulinį karą. Pavyzdžiui, Čekoslovakijoje, kur butų fondas karo metais menkai tenukentėjo, 1946—1970 metais pastatyta 1 mln. 400 tūkst. butų, kuriuose dabar gyvena $\frac{1}{3}$ Čekoslovakijos gyventojų¹³. Tai didžiulis laimėjimas, tačiau ir čia aprūpinimas butais yra dar nepatenkinamas. Buto klausimą ypač sunku išspręsti jaunosms šeimoms. Todėl neretai vėliau ir gimdoma. Gimimų skaičių neigiamai veikia ir butai su bendra virtuve. Čekoslovakijoje atlikti tyrimai rodo, kad tokiuose butuose 100 šeimų pagimdo apie 30 vaikų mažiau, negu atskiruose izoliuotuose butuose¹⁴. Todėl išspręsti butų problemą yra vienas iš svarbiausių demografinės politikos uždavinių.

Svarbus veiksnys yra ir moterų išsimokslinimo lygis. Kaip matėme, gamyba patraukia vis daugiau moterų ir reikalauja vis aukštesnės jų kvalifikacijos. Antra vertus, moterys ir pačios jaučia poreikį kelti savo išsimokslinimo ir kultūros lygį. O tai turi savo demografinės pasekmes. Pirmiausia jos pasireiškia vėlesne santuoka. Pavyzdžiui, Čekoslovakijoje vidutinis susituokiančių moterų su viduriniu išsimokslinimu amžius yra 21 metai, o su aukštuoju — 23,3 metų¹⁵. Tai reiškia, kad tokios moterys santuokoje pragyvena mažiau metų. Antra, moterys su aukštesniu išsimokslinimu iš karto vaikų paprastai nenori turėti. Jos nori daugiau laiko skirti savišvietai, turizmui ir panašiai, nori dirbti, padidinti šeimos pajamas, sukurti visuomenės psichologijos palaikomą šeimos ekonominį pagrindą. Todėl tokios šeimos dažniausiai būna mažesnės.

Žymi socialistinių šalių demografų dalis yra tos nuomonės, kad labai didelę įtaką gimimų skaičiui daro šeimos pragyvenimo lygis. Dabar šeimų pragyvenimo lygis daugiau priklauso nuo šeimos demografinės sudėties (nuo santykio tarp dirbančiųjų šeimos narių ir išlaikytinių), negu nuo savaveiksmių šeimos narių darbo užmokesčio lygio. Todėl šeimų, turinčių daugiau vaikų, padėtis yra blogesnė net tuo atveju, kai savaveiksmiai šeimos nariai gauna vidurkį viršijančias pajamas. Noras išvengti šios nepalankios padėties skatina gimstamumo kontrolę, ir tuo labiau, kuo daugiau atsiranda realių galimybių gimstamumą kontroliuoti pačioms šeimoms. Todėl nepriklausomai nuo to, kad daugiavaikių šeimų padėtis sistemingai gerėjo, vaisingumas pastarajame dešimtmetyje žymiai sumažėjo. Iš VDR pateiktų duomenų aiškiai matyti, kad ekonominė

¹³ „Hospodařské noviny“, 1971, č. 39, str. 9.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Ten pat.

šeimų su skirtingu vaikų skaičiumi padėtis labai nevienoda. Antai 1970 metais Vokietijos Demokratinėje Respublikoje šeimoms, priklausomai nuo jų dydžio, teko tokios pajamos:¹⁶

Seimos narių skaičius	Bendros pajamos	Vienam šeimos nariui
2 suaugę be vaikų	969 markės	484 markės
2 suaugę ir 1 vaikas	1089 markės	363 markės
2 suaugę ir 2 vaikai	1133 markės	283 markės
2 suaugę ir 3 vaikai	1177 markės	235 markės

Svarbu yra ir tai, kad išlaidos naujagimiui (vežimėlis, patalynė, drabužėliai, mityba, auklėjimas) nuolat didėja, nes keičiasi reikalavimai, pats požiūris į šiuos dalykus. Todėl, norėdamos išsaugoti savo šeimos ekonominę padėtį, moterys, vaikui gimus, daugeliu atvejų grįžta į darbą, nepasinaudamos neapmokamomis atostogomis. Čekoslovakijoje atlikti tyrimai parodė, kad apie 75% moterų pasiliktų namuose su vaiku tuo atveju, jei nepablogėtų šeimos ekonominė padėtis¹⁷. Bet ir šiaip tam tikra dalis moterų yra priversta pasilikti namuose, nes jų gyvenamos vietovės lopšeliuose nėra vietų. Jeigu vieta lopšelyje ir gaunama, tai atsiranda nauja problema — vaikų sergamumas, kuris taip pat turi rimtas ekonomines pasekmes. Kaip liudija Vengrijoje atlikti tyrimai, motinos, kurių vaikai augo lopšeliuose, praleisdavo vidutiniškai 30—40% savo metinio darbo laiko¹⁸.

Remiantis šiais duomenimis, pateikiamos dvi rekomendacijos: *pirma*, reikia žymiai pagerinti daugiavaikių šeimų materialinę padėtį, kad, gimus naujam nariui, šeimos materialinė padėtis labai nepablogėtų; *antra*, daugiausia priežiūros reikalaujančiu kūdikio augimo laikotarpiu (1—2 metai) motina pati turi prižiūrėti vaiką ir užtikrinti jo sveiką vystymąsi.

Pastaraisiais metais į šiuos du momentus nukreipta daugelio šalių demografinė politika.

Vengrija. Ji viena iš pirmųjų socialistinių šalių padarė žymesnių demografinės politikos pertvarkymų. Nuo 1967 m. sausio 1 d. čia įsigaliojo sistema, pagal kurią, pasibaigus 20-ies savaičių nėštumo ir gimdymo atostogoms, motinos gali pasilikti su vaiku namuose, kol jam sueis 2,5 metų. Per visą tą laiką moteriai mokama mėnesinė motinystės pašalpa: 600 forintų darbininkėms ir tarnautojoms ir 500 forintų žemės ūkio dar-

¹⁶ Współczesne problemy polityki ludnościowej. Konferencja naukowa, Jadwisin, 15—18.III.1972.

¹⁷ „Hospodařské noviny“, 1971, č. 39, str. 8.

¹⁸ „Demografie“, 1968, č. 1, str. 77.

buotojoms¹⁹. Kad gautų šią pašalpą, moteris turi ne dirbti, bet pati auginti vaiką. Pašalpa skiriama už kiekvieną vaiką iki 2,5 metų. Pavyzdžiui, jei auginami du vaikai iki 2,5 metų amžiaus, tai darbininkė ar tarnautoja gauna 1200 forintų. Mokėdama po 600 forintų per mėnesį, valstybė padengia apie 40–50% vidutinio moters atlyginimo²⁰. Pasibaigus 2,5 metų laikotarpiui, įmonė ar įstaiga privalo priimti moterį atgal į darbą; tik prieš 30 dienų moteris turi tą įmonę ar įstaigą įspėti²¹. Jei moteris dirba už vienetinį atlyginimą, tai pirmąjį mėnesį jai mokamas prieš atostogas gautas atlyginimas, nors ji ir neįvykdytų išdirbio normos.

Be to, pastaraisiais metais buvo padidinti darbo užmokesčio priedai už vaikus; jie išmokami, neatsižvelgiant į gavėjo darbo užmokesčio dydį. Kaip šie priedai išmokami, parodyta 3 lentelėje:

3 lentelė²²

Mėnesiniai priedai prie atlyginimo už vaikus Vengrijoje (forintais)

Vaikas	Darbininkai ir tarnautojai		Žemės ūkio kooperatyvų nariai	
	pilnos šeimos	vienišos motinos	pilnos šeimos	vienišos motinos
1	—	140	—	70
2	300	340	140	140
3	510		210	
Kiekvienas sekantis	170		70	

Kaip matyti, didžiausias priedas mokamas už trečią vaiką, atsižvelgiant į to vaiko reikšmę išplėstinei gyventojų reprodukcijai.

Vokietijos Demokratinė Respublika. VDR vykdo ypač plačią socialinę programą, kuri užtikrina geras sąlygas motinystei ir rimtą paramą daugiavaikėms šeimoms.

Moteris gauna apmokamas 18 savaičių nėštumo ir gimdymo atostogas²³. Be to, skiriamos ir vienkartinės pašalpos. Nuo 1972 m. liepos 1 d. mokama po 1000 markių už kiekvieną vaiką (100 markių = 40,5 rb)²⁴.

VDR taip pat mokami mėnesiniai priedai už vaikus, nepriklausomai nuo tėvų socialinės padėties ir pajamų dydžio. Dabar šie priedai yra

¹⁹ Ten pat.

²⁰ „Demografie“, 1968, č. 1, str. 78.

²¹ Ten pat, str. 77.

²² Lentelė sudaryta pagal „Demografie“, 1968, č. 1, str. 78; Pastabos: a) pilnos šeimos, kuriose yra tėvas ir motina; b) 100 forintų = 7,67 rb.

²³ „Wochepost“, 1972, Nr. 19, S. 3.

²⁴ Ten pat.

tokie: už pirmą ir antrą vaiką mokama po 20 markių per mėnesį, už trečią — 50, už ketvirtą — 60, už penktą ir kiekvieną sekantį po 70 markių per mėnesį.

Nuo vaikų skaičiaus priklauso ir daug kitų priemonių. Pavyzdžiui, serganciam iki 6 savaičių mokama 90% neto darbo užmokesčio (neto — darbo užmokestis be mokesčių ir atskaitymų). Sergantiems nuo 7 iki 13 savaičių užmokestis priklauso nuo vaikų skaičiaus: šeimoms su 2 vaikais mokama 65%, su 3 vaikais — 75% ir šeimoms su 4 ir daugiau vaikų mokama 80% darbo užmokesčio. Visiems dirbantiems daugiavaikės šeimos nariams mokesčiai iš darbo užmokesčio sumažinami 10 markių per mėnesį.

Šeimos, turinčios 3 ir daugiau vaikų, vaikų lopšeliais ir darželiais naudojasi nemokamai, o turinčios 2 vaikus, moka tik 0,5 markės per dieną už vaikų darželį ir 1,5 markės už vaikų lopšelių²⁵.

Moterims, turinčioms 3 ir daugiau vaikų, ne vyresnių kaip 16 metų, nustatyta 40 valandų darbo savaitė, nemažinant atlyginimo. Minimalios atostogos šioms moterims padidintos iki 21 darbo dienos²⁶.

Be to, daugiavaikės šeimos naudojasi lengvatomis, mokėdamos už butą, gaudamos kreditus įvairiems daiktams pirkti ir pan.

Čekoslovakija. Valstybės pinigine ir materialine parama vaikų auklėjimui Čekoslovakijos socialistinėje respublikoje kasmet didėja ir dabar viršija 19 mlrd. kronų per metus²⁷.

Pastaraisiais metais sustiprėjo valstybės parama motinoms. Atostogos prieš gimdymą ir po gimdymo padidintos nuo 22 iki 26 savaičių, ir motina dabar gauna 90% vidutinio neto darbo užmokesčio. Tais atvejais, kai gimsta dvynukai ar trynukai, taip pat vienišoms motinoms šios atostogos prailginamos iki 35 savaičių.

1970 metais vienkartinė pašalpa, kūdikiui gimus, buvo padidinta nuo 650 iki 1000 kronų²⁸. O nuo 1971 m. spalio 1 d. ši pašalpa dar kartą padidinta iki 2000 kronų²⁹. Ji mokama už kiekvieną vaiką, jei nors vienas iš tėvų dirba.

Čekoslovakijoje už vaikus taip pat mokami darbo užmokesčio priedai, neatsižvelgiant į šeimos pajamų dydį. Šie priedai pokario metais buvo daug kartų didinti:

²⁵ Współczesne problemy polityki ludnościowej. Konferencja naukowa, Jadwisin, 15—18.III.1972.

²⁶ „Wochenpost“, 1972, Nr. 19, S. 3.

²⁷ „Hospodařské noviny“, 1971, č. 39, str. 8.

²⁸ „Demosta“, 1968, č. 3, str. 313.

²⁹ Sbírka zákonů Československá socialistická republika. Ročník 1971, č. 27, vydána dne 30 září 1971.

4 lentelė³⁰

Mėnesiniai priedai prie atlyginimo už vaikus Čekoslovakijoje (kronomis)

Vaikas	1947 m.	1957 m.	1970 m.
1	30	70	90
2	40	100	240
3	50	140	350
4	60	180	350
5	70	220	240

Kaip matyti, didžiausi priedai mokami už trečią ir ketvirtą vaiką, o už kiekvieną vėliau gimstantį temokama po 240 kronų. Šie atlyginimo priedai sudaro nemažą materialinę paramą. Antai, turėdama 4 vaikus, šeima kas mėnesį papildomai gauna 1030 kronų.

Pagal 1971 m. spalio 8 d. įstatymą motinoms sudarytos sąlygos pačioms auginti savo vaikus. Šiuo įstatymu, kol vaikui sueina 2 metai, pratešama ir motinystės pašalpa. Ši pašalpa mokama motinoms, auginančioms bent du vaikus, kurių vienas yra jaunesnis kaip dvejų metų, o kitas dar nebaigęs privalomo mokslo (arba yra invalidas, jaunesnis kaip 26 metų, kuriuo reikia rūpintis). Pašalpa mokama nepriklausomai nuo to, ar moteris iki gimdymo dirbo ar ne.

Kaip išimtis, ši pašalpa skiriama vienišoms motinoms bei našlėms, kurios negyvena su kitu vyru ir turi tik vieną vaiką. Vienišų motinų teisėmis naudojasi ir tos moterys, kurių vyrai atlieka karinę tarnybą. Bet šiuo atveju pašalpa skiriama tik toms moterims, kurios prieš gimdymą dirbo. Tokia motinystės pašalpa mokama tol, kol vaikui sueina dveji metai, o jos dydį nulemia vaikų skaičius. Pavyzdžiui, jei iki dvejų metų amžiaus yra tik vienas vaikas — mokama 500 kronų per mėnesį, jei du — 800, o jei trys ir daugiau vaikų iki 2 metų amžiaus — mokama 1200 kronų per mėnesį³¹.

Ši pašalpa skiriama tik toms motinoms, kurios vaikus augina pačios, t. y. neturi pajamų iš darbo. Išimtis daroma vienišoms motinoms. Jei jos vaiko neatiduoda į lopšėlį ir turi savo lėšomis samdyti auklę, tai joms leidžiama dirbti ir kartu gauti pašalpą. Bet, jeigu vaiką prižiūri seneliai, pašalpa jau nebemokama.

Vieną vaiką auginančios motinos gali nedirbti iki vienerių metų, bet pašalpos negauna.

³⁰ Lentelė sudaryta pagal „Demosta“, 1968, č. 3, str. 314 ir „Hospodařské noviny“, 1971, č. 39, str. 8; P a s t a b a: 100 kronų=12,5 rb.

³¹ „Svobodné slovo“, 1971.X.26.

Atsižvelgiant į vaikų skaičių, Čekoslovakijoje sumažinami darbo užmokesčio, buto nuomos ir kiti mokesčiai. Moterims, išauginusioms daugiau vaikų, daromos lengvatos, skiriant pensijas.

Rumunija. Nors Rumunijoje demografinė situacija nėra labai bloga, bet ir čia rūpinamasi, kad šeimos būtų gausesnės. Pavyzdžiui, gimus trečiam (o po jo ir visiems kitiems) vaikui, išmokama vienkartinė (1000 lėjų) pašalpa. Rumunijoje (skirtingai negu kai kuriose kitose šalyse) mėnesiniai atlyginimo priedai už vaikus mokami, atsižvelgiant į šeimos pajamas:

5 lentelė³²

Mėnesiniai priedai prie atlyginimo už vaikus Rumunijoje (lėjomis)

Pajamos per mėnesį	V a i k a s					
	I		II		III ir sekantys	
	miestas	kaimas	miestas	kaimas	miestas	kaimas
Iki 1500	150	100	160	110	180	130
1501—2000	120	70	130	80	150	100
2001—2500	100	50	110	60	130	80
2501—3000	—	—	100	50	110	60
3001—4000	—	—	—	—	100	50
Virš 4000			n e m o k a m a			

Žemės ūkio kooperatyvų nariams atlyginimo priedai už vaikus įvesti tik nuo 1972 m. sausio 1 d. Jei vienas sutuoktinių dirba kooperatyve, šeimai mokama po 50 lėjų per mėnesį už kiekvieną vaiką, kol jam sueina 16 metų.

Vaikai Rumunijoje darželius lanko nemokamai, mokyklose jiems nemokamai duodami vadovėliai, iki 16 metų nereikia mokėti už vaistus ir pan. Tai taip pat palengvina vaikus auginančių šeimų materialinę padėtį.

Reikšminga ir tai, kad moterys, išauginusios daugiau vaikų, gali anksčiau išeiti į pensiją. Pavyzdžiui, moterims, kurios pagimdo 3 vaikus ir išauklėja juos iki 10 metų, pensijinis amžius sumažinamas vieneriais metais; toms, kurios pagimdo ir išauklėja iki 10 metų 4 vaikus — dviem metais; kurios pagimdo ir išauklėja iki 10 metų 5 vaikus — trimis metais ir t. t.³³

Daugiavaikės šeimos taip pat skatinamos butų, poilsio kelialapių skirstymu ir pan.

³² Iš „Współczesne problemy polityki ludnościowej. Konferencja naukowa, Jadwisin, 15—18.III.1972“; P a s t a b a: 100 lėjų=15 rb.

³³ Współczesne problemy polityki ludnościowej. Konferencja naukowa, Jadwisin, 15—18.III.1972.

Bulgarija. Praeityje į materialinį gimstamumo skatinimą čia buvo mažai kreipiama dėmesio; svarbesniu buvo laikomas moralinis skatinimas. Materialinis skatinimas paplito tik nuo 1968 metų. Įvesta vienkartinė pašalpa, vaikui gimus. Bulgarijoje, gimus pirmam vaikui, išmokama 20 levų, gimus antram,— 200 levų, trečiam — 500 levų, o už kiekvieną dar vėliau gimusį išmokama vėl po 20 levų. Kaip matyti, ir čia labiausiai skatinamas antro ir trečio vaiko gimimas. Panašiai mokami ir atlyginimo priedai: už pirmą vaiką — 5 levai per mėnesį, už antrą — 15, už trečią — 35, o už kiekvieną vėliau gimusį — vėl po 5 levus per mėnesį.

Nėštumo ir gimdymo atostogų trukmė Bulgarijoje priklauso nuo to, kelinto vaiko laukiama. Pavyzdžiui, laukiant pirmo vaiko, duodama 120 dienų atostogų, laukiant antro,— 150, trečio — 180, ketvirto ir po jo sekančių — 120 dienų³⁴. Net ir neapmokamų atostogų laikas, kuris įskaitomas į darbo stažą, taip pat priklauso nuo to, kelintas vaikas gimė. Gimus pirmam vaikui, moteris gali pasinaudoti 8 mėnesių neapmokamomis atostogomis, gimus antram,— 9, trečiam — 12, ketvirtam ir po jo sekančioms — vėl 8 mėnesių atostogomis. Dabar Bulgarijoje ruošiamasi šiuos gimdymų skatinimo įstatymus persvarstyti.

* * *

Be ekonominio pobūdžio priemonių, gimimų skaičiui padidinti taikomi įvairūs juridiniai aktai bei auklėjamosios priemonės. Skatinama, kad kuo daugiau gyventojų susituoktų, ypač dar būdami jauni. Bulgarijos duomenys rodo, jog apie 60% vaikų pagimdo jaunesnės kaip 25 metų motinos, o apie 85% visų vaikų pagimdo motinos iki 30 metų amžiaus. Vadinasi, kuo vėliau sudaroma santuoka, tuo mažesnė tikimybė gimi vaikams, ypač antriesiems bei tretiesiems.

Europos socialistinės šalys santuokas skatina ir fiskalinėmis priemonėmis, pavyzdžiui, pagal amžių diferencijuodamos viengungių ir mažaišeimių mokesčius. Bulgarijoje nevedusiems 30 metų piliečiams viengungių ir mažaišeimių mokestis padidinamas 10%. Čekosllovakijoje viengungių ir mažaišeimių mokestis taip pat diferencijuojamas pagal amžių.

Anksčiau susituokiančiam jaunimui padedama statytis butus, įsigyti įvairius reikmenis ir kt. Jei VDR susituokiančių jaunų žmonių (iki 26 m.) pajamos neviršija 1400 markių per mėnesį ir jie tuokiasi pirmą kartą, tai gali pasinaudoti valstybės kreditu be procentų. Kreditas duodamas kooperatinio buto įnašams, buto apstatymui įsigyti (5000—10 000 markių). Jį reikia grąžinti per 8 metus. Kredito grąžinimas priklauso nuo vaikų skaičiaus. Gimus pirmam vaikui, nebereikia grąžinti 1000 markių, antram —

³⁴ Ten pat.

1500, trečiam ir po jo sekantiems — 2500 markių. Jei, gimus trečiam vaikui, kredito lieka mažiau kaip 2500 markių, tai skirtumas paliekamas šeimai³⁵.

Svarbus gimimų skaičiaus mažėjimo veiksnys yra abortai. Todėl turi reikšmės juridiniai aktai, kurie abortus laisvai leidžia arba juos draudžia.

Pastaraisiais metais demografinėje politikoje vis labiau pabrėžiamas auklėjamųjų priemonių vaidmuo. Dabartinėje visuomenėje šeima planuojama ir, kaip rodo tyrimai, gana dažnai numatomas vienas arba du vaikai. Jaunimo tarpe paplitusi nuomonė, kad įsigyti materialines vertybes yra svarbiau, negu turėti 2—3 vaikus. Todėl ypač svarbu propaguoti socialistinės šeimos idealą, apskritai didinti šeimos autoritetą visuomeniniame gyvenime. Būtina akcentuoti gyventojų reprodukcijos reikšmę būsimam krašto vystymuisi.

* * *

Trumpai apžvelgę kai kurių socialistinių šalių vykdomą demografinę politiką, galime pabrėžti šiuos būdingiausius jos bruožus:

1. Pastarajame dešimtmetyje daugelio Europos socialistinių šalių demografinė politika pasikeitė — ji pasidarė aktyvi, skatinanti gimimų skaičiaus augimą.

2. Ypač sustiprintos ekonominės priemonės — daugiavaikėms šeimoms suteikiama nemenka finansinė parama.

3. Finansine parama (vienkartinės. pašalpos, priedai už vaikus ir pan.) siekiama išlyginti šeimų su skirtingu vaikų skaičiumi pajamas, stengiamasi pagelbėti, kad, gimus vaikui, nepablogėtų šeimos ekonominė padėtis.

4. Demografinėje politikoje ima vyrauti tiesioginio ekonominio poveikio priemonės: lėšos išmokamos tiesiog šeimai, o ne per visuomeninio vartojimo fondus, per kuriuos jos dažnai paskirstomos netolygiai. Be to, tiesioginis išmokėjimas daro didesnę psichologinę poveikį.

5. Vis daugiau šalių siekia sudaryti sąlygas, kad motinos bent iki vienerių—dvejų metų pačios augintų savo kūdikius.

6. Daugelyje socialistinių šalių ypač skatinamas antrųjų ir trečiųjų vaikų gimimas, nes to reikia išplėstinei reprodukcijai.

---

³⁵ „Wochenpost“, 1972; Nr. 19, S. 6.